

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЗА ПІДТРИМКИ
СПІЛЬНОГО ПРОЕКТУ ЄС/ПРООН
«МІСЦЕВИЙ РОЗВИТОК, ОРІЄНТОВАНИЙ НА ГРОМАДУ»
ЧЕРКАСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ТЕХНОЛОГІЧНИЙ
УНІВЕРСИТЕТ

**ПРОБЛЕМИ
СТАЛОГО РОЗВИТКУ
СУСПІЛЬСТВА:
ПОГЛЯД ОЧИМА
РІЗНИХ ПОКОЛІНЬ**

ЧЕРКАСИ - 2016

УДК 338:316.42

ББК 65-1

П 78

Рецензенти:

В. М. Бондаренко, д.е.н., проф., декан обліково-фінансового факультету, Вінницький торговельно-економічний інститут Київського національного торговельно-економічного університету;

С. В. Коляденко, д.е.н., проф., завідувач кафедри економічної кібернетики, Вінницький національний аграрний університет;

В. Ф. Проскура, д.е.н., проф., завідувач кафедри менеджменту та управління економічними процесами, Мукачівський державний університет.

Авторський колектив: д.ф.н., проф. Бойко А. І. (1.1); д. н. держ. упр., доц. Гончаренко І. Г. (5.1); к. н. держ. упр., доц. Григор О. О. (1.1); д.е.н., проф. Захарченко В. І. (4.2); д.е.н., проф. Коломицева О. В. (1.2); д.е.н., проф. Манн Р. В. (4.7); д.е.н., доц. Прямухіна Н. В. (4.1); д.е.н., проф. Шпильова В. О. (1.4); к.е.н., доц. Березіна О. Ю. (3.1; передмова, загальне та наукове редагування); к.е.н., доц. Березюк-Рибак І. Р. (4.3); к.е.н., доц. Білик В. В. (1.4); к.т.н., ст. викл. Білокінь С. О. (7.4); к.е.н. Білоус С.П. (1.8); к.е.н., доц. Богуславська С. І. (3.2); к.т.н., доц. Бондаренко Ю. Ю. (7.4); к.е.н., доц. Василенко І. А. (3.3); к.е.н., доц. Величко В. В. (3.4); к.х.н., доц. Гончаренко Т. П. (6.4); к.е.н., доц. Гончарова Н. М. (4.8); к.е.н., с.н.с. Горбань В. Б. (7.1); к.е.н., доц. Демиденко В. В. (4.5); к.е.н., доц. Демиденко С. Л. (4.5); к.е.н., доц. Дудченко Н. В. (5.3); к.т.н., доц. Жидков А. Б. (7.5); к.б.н., доц. Загоруйко Н. В. (6.3); к. н. держ. упр., доц. Ільченко Н. В. (5.4); к.е.н., доц. Карпюк О. А. (2.4); к.е.н., ст. викл. Ковальчук Я. О. (4.4); к.ф.н., доц. Кожем'якіна О. М. (1.7); к.е.н., доц. Корчагіна В. Г. (4.6); к.е.н., доц. Кошеленко С. В. (1.6); к.е.н., доц. Кукса В. М. (7.3); к.е.н., доц. Лега Н. Ю. (1.5); к.е.н., доц. Литвин М. В. (6.1); к.е.н., доц. Польова Н. М. (3.3); к.е.н., доц. Приходченко Т. А. (2.2); к.е.н., доц. Пріхно І. М. (5.2); к.е.н., доц. Ткаченко Ю. В. (2.1, передмова, загальне та наукове редагування); к.х.н., проф. Хоменко О. М. (6.3, 6.4); к. геогр. н., доц. Шахман І. О. (6.2); к.е.н., доц. Шевченко А. М. (5.5); к.е.н., доц. Шпильовий В. А. (1.3); пров. спец. НДІ Мельник І. В. (7.4); м.н.с. НДІ Павлова А.І. (1.8); ст. викл. Рудь О. В. (5.6); аспіранти Кулик Ю.С. (2.3), Серватинська І. М. (3.5), Шевчук Я. В. (7.2); магістранти Жидкова О. Б. (7.5), Плигач К. Д. (4.7), Карюк Д.А. (1.6).

Рекомендовано до друку Вченою радою Черкаського державного технологічного університету (протокол № 15 від 21 червня 2016 р.).

Проблеми сталого розвитку суспільства: погляд очима різних поколінь : монографія / [за заг. ред. О. Ю. Березіної, Ю. В. Ткаченко]; Національна мережа ВНЗ-партнерів спільного Проекту ЄС/ПРООН «Місцевий розвиток, орієнтований на громаду»; Черкаський державний технологічний університет. – Черкаси: Видавець Чабаненко Ю.А., 2016. – 714 с.

У колективній монографії висвітлено теоретико-методологічні ідеї сталого розвитку суспільства, наукові підходи до вирішення проблем сталого розвитку на локальному, регіональному та глобальному рівнях, практичні рекомендації щодо збалансованої реалізації всіх компонент сталого розвитку. Монографію підготовлено за підтримки спільного проекту Європейського Союзу та Програми розвитку ООН «Місцевий розвиток, орієнтований на громаду».

ISBN 978-966-920-101-0

© Колектив авторів, 2016

**Колективна
монографія
підготовлена
за підтримки
спільного проекту
Європейського Союзу
та Програми розвитку ООН
«Місцевий розвиток,
орієнтований на громаду»**

ПРОБЛЕМИ СТАЛОГО РОЗВИТКУ СУСПІЛЬСТВА: ПОГЛЯД ОЧИМА РІЗНИХ ПОКОЛІНЬ КОЛЕКТИВНА МОНОГРАФІЯ

Проект «Місцевий розвиток, орієнтований на громаду» (МРГ). Основна мета Проекту – сприяти сталому соціально-економічному розвитку на місцевому рівні шляхом зміцнення спільного управління та заохочення громадських ініціатив по всій Україні. З 2008 року проект МРГ працює на всій території України. Третя фаза Проекту реалізовується впродовж 2014-2017 рр. Під час третьої фази Проект МРГ надаватиме підтримку обласним та місцевим органам влади щодо поширення кращих практик та досвіду із спільного планування та подальшого поширення підходу, орієнтованого на громаду. Діяльність Проекту МРГ спрямована на відновлення базової соціальної та комунальної інфраструктури в таких пріоритетних сферах діяльності громад, як енергоефективність, охорона здоров'я, охорона навколишнього середовища, водопостачання спільно з розвитком малого аграрного бізнесу. У контексті розвитку міст Проект МРГ сприяє впровадженню заходів із енергоефективності в багатоквартирних будинках у 25 малих містах України та підтримує впровадження принципів «розумних міст» та електронного врядування в управлінні містами. Проект надає підтримку Уряду України у впровадженні реформ з децентралізації та поширенні інноваційних підходів щодо спільного планування та сприяння сталому соціально-економічному розвитку на місцевому рівні через центри управління знаннями та впровадження курсу в навчальні програми 40 регіональних університетів. Проект фінансується Європейським Союзом та співфінансується й упроваджується Програмою розвитку ООН.

Проект «Місцевий розвиток, орієнтований на громаду» (МРГ)
Вул. Еспланадна, 20, 7-й поверх, офіс 704-708, Київ, 01601, Україна.

Сайт: www.cba.org.ua
<http://www.facebook.com/cbaproject>
www.twitter.com/CBAProject

Європейський Союз складається з 28 країн-членів, які вирішили поетапно об'єднати разом свої інновації, ресурси і долі. Спільно, протягом 50-річного періоду розширення, вони побудували зону стабільності, демократії і поступального розвитку, підтримуючи культурну різноманітність, толерантність та індивідуальні свободи.

Програма розвитку Організації Об'єднаних Націй (ПРООН) є глобальною мережею ООН в галузі розвитку, організацією, яка виступає за позитивні зміни та надає країнам доступ до джерел знань, досвіду та ресурсів задля допомоги людям в усьому світі будувати краще життя. ПРООН співпрацює з понад 170 країнами світу, допомагаючи їм знаходити власні шляхи розв'язання глобальних та національних проблем в галузі людського розвитку.

ЗМІСТ

Передмова.....	9
 Розділ 1. Теоретико-методологічні основи сталого суспільного розвитку.....	13
1.1. Політичний консенсус як платформа сталого розвитку (Бойко А.І., Григор О.О.).....	13
1.2. Особливості сталого розвитку регіональних систем в умовах глобальних протиріч (Коломицева О. В.).....	31
1.3. Формування пріоритетів сталого територіального розвитку: регіональний підхід (Лега Н.Ю.).....	44
1.4. Цільові орієнтири регіонального управління соціально-економічним розвитком територій (Шпильовий В.А.).....	59
1.5. Стратегічне управління інвестуванням сталого регіонального розвитку (Шпильова В.О., Білик В.В.).....	74
1.6. Індикатори сталого розвитку (Кошеленко С.В., Карюк Д.А.).....	88
1.7. Принцип відповідальності в концепції сталого місцевого розвитку (Кожемякіна О. М.).....	100
1.8. Проблеми сталого регіонального розвитку в контексті економічного зростання (Білоус С. П., Павлова А. І.).....	113
 Розділ 2. Стратегічне партнерство суспільних інститутів для сталого розвитку.....	124
2.1. Розвиток глобального партнерства: співробітництво без меж (Ткаченко Ю.В.).....	124

2.2. Децентралізація влади України як головний фактор сталого місцевого розвитку (Приходченко Т. А.).....	138
2.3. Міжрегіональне партнерство для сталого розвитку (Кулик Ю. С.).....	162
2.4. Бізнес-інкубатори та роль тріади «місцева влада – бізнес – університети» у місцевому розвитку громад (Картюк О. А.).....	176
Розділ 3. Соціальна складова сталого місцевого розвитку.....	197
3.1. Соціальна інтеграція для сталого суспільного розвитку (Березіна О. Ю.).....	197
3.2. Механізми та інструменти управління сталим розвитком соціальної сфери регіону (Богуславська С. І.).....	212
3.3. Сталий розвиток соціальної сфери міста: пріоритетні напрями та механізми (Василенко І. А., Польова Н. М.).....	227
3.4. Фактори розвитку соціальної інфраструктури міста (Величко В. В.).....	243
3.5. Соціальне страхування як ключовий фактор забезпечення сталого розвитку суспільства (Серватинська І. М.).....	267
Розділ 4. Формування економічної основи сталого місцевого розвитку.....	277
4.1. Використання технології форсайту для оцінки перспектив розвитку економічного простору регіону (Прямухіна Н. В.).....	277
4.2. Економічні трансформації муніципальних утворень як передумова їх сталого розвитку (Захарченко В. І.).....	294
4.3. Напрями активізації інноваційної діяльності в контексті сталого економічного розвитку України (Березюк-Рибак І. Р.).....	328
4.4. Інтеграційні форми активізації інноваційних процесів як механізм забезпечення сталого розвитку (Ковальчук Я. О.).....	342
4.5. Стратегічні пріоритети забезпечення економічної модернізації регіонів України (Демиденко В. В., Демиденко С. Л.).....	351
4.6. Використання системи стратегічного обліку у формуванні моделі сталого місцевого розвитку (Корчагіна В. Г.).....	363

4.7. Вплив суб'єктів малого та середнього бізнесу на місцевий розвиток (Мани Р. В., Плигач К.Д.).....	386
4.8. Вдосконалення механізмів муніципального управління розвитком житлової сфери регіону (Гончарова Н. М.).....	399

Розділ 5. Механізми та інструменти фінансування сталого розвитку..... 416

5.1. Фіскальні інструменти забезпечення сталого соціально-економічного розвитку в Україні (Гончаренко І. Г.).....	416
5.2. Інноваційні підходи до фінансування соціальної складової концепції сталого розвитку (Пріхно І. М.).....	427
5.3. Посилення ролі державного управління на місцеві органи влади у напрямку підвищення якості життя населення України та її регіонів (Дудченко Н. В.).....	443
5.4. Соціальні облігації як інструмент фінансування сталого розвитку (Ільченко Н. В.).....	453
5.5. Консалтингові послуги як інструмент підвищення фінансової грамотності населення та компонента сталого розвитку економіки (Шевченко А. М.).....	466
5.6. Фінансове забезпечення інноваційної діяльності підприємств в Україні (Рудь О. В.).....	481

Розділ 6. Забезпечення екологічно сталого просторово-територіального розвитку..... 500

6.1. Особливості фінансування екологічної складової сталого розвитку країн ЄС (Литвин М. В.).....	500
6.2. Якість водних ресурсів – значущий компонент сталого місцевого розвитку (Шахман І. О.).....	517
6.3. Екологічні передумови сталого розвитку в місцевих громадах на прикладі Черкаської області (Хоменко О.М., Загоруйко Н.В.).....	540
6.4. Екологічна паспортизація об'єктів розвитку агротуризму як складова збалансованого розвитку сільських територій Черкаської області (Гончаренко Т. П., Хоменко О. М.).....	562

Розділ 7. Енергозберігаючі та енергоефективні технології сталого місцевого розвитку.....	580
7.1. Концептуально-методологічні засади сталого енергетичного розвитку міст України: проектно-орієнтований підхід (Горбань В.Б.).....	580
7.2. Детермінанти забезпечення енергетичної безпеки (Шевчук Я. В.).....	606
7.3. Енергоефективність України та Черкаського регіону (Кукса В. М.).....	617
7.4. Проблема енерго-та ресурсозбереження в умовах сталого розвитку навчальних закладів України (Білокінь С. О., Бондаренко Ю. Ю., Мельник І. В.).....	628
7.5. Шляхи підвищення енергоефективності ВНЗ (Жидков А. Б., Жидкова О. Б.).....	649
Список літератури	675
Колектив авторів	710

ПЕРЕДМОВА

У 2011 році підписанням меморандуму про співробітництво між Черкаським державним технологічним університетом та ПРООН в Україні розпочалася системна робота університету в Проекті ЄС/ПРООН «Місцевий розвиток, орієнтований на громаду». В освітні програми підготовки фахівців з менеджменту та бізнес-адміністрування було впроваджено навчальні дисципліни, спрямовані на формування у майбутньої управлінської еліти компетенцій та навичок сталого розвитку. В університеті створено Ресурсний центр зі сталого розвитку ЧДТУ – осередок реалізації комплексу заходів, спрямованих на впровадження концептуальних основ сталого розвитку на засадах реалізації університетом політики залученості студентів, викладачів, населення, бізнес-структур до реалізації спільних проблем економічного, соціального та екологічного характеру. За п'ять років проведено десятки тренінгів, студентських дебатів, круглих столів та науково-практичних конференцій з проблематики сталого розвитку; гарною традицією стали активна участь дебатних команд університету у Всеукраїнських дебатах зі сталого розвитку, виїзди студентів та викладачів в громади; в 2016 році започатковано проведення тижнів сталого розвитку в університеті.

З 2012 року ВНЗ України, які працюють в напрямку пропагування та реалізації ідей сталого розвитку, об'єднали свої зусилля в Національну освітню мережу ВНЗ-партнерів Проекту. Інституалізація освітньої та наукової взаємодії відкриває нові перспективи реалізації концепції сталого розвитку в областях, містах та селищах на всій території України. Сьогодні Черкаський державний технологічний університет є одним з найактивніших учасників цієї мережі. Ми вдячні Проекту за постійну підтримку креативних ідей та новацій, що продукуються координаторами Ресурсного центру зі сталого розвитку.

Суттєвим науковим і практичним внеском у вирішення проблем, які гальмують поступ українського суспільства на шляху до сталого розвитку став науковий форум «Проблеми сталого розвитку суспільства: погляд очима різних поколінь», який відбувся 11-12 травня 2016 року в Черкаському державному технологічному

університеті на факультеті економіки та управління. Форум проведено Ресурсним центром зі сталого розвитку ЧДТУ за підтримки Проекту ЄС/ПРООН «Місцевий розвиток, орієнтований на громаду». Участь в роботі форуму поряд з науковцями, студентами та аспірантами ЧДТУ, прийняли регіональні координатори Проекту, науковці та студенти Національної мережі ВНЗ-партнерів Проекту та інших вищих навчальних закладів України. Підготовлена колективна монографія є результатом роботи учасників форуму та містить конкретні пропозиції як відомих, так і молодих науковців у напрямі сталого, і, зокрема, місцевого розвитку, орієнтованого на громаду. Відмінною особливістю форуму та його результату – колективної монографії, є багатоаспектність визначених авторами проблем сталого розвитку та міждисциплінарний підхід до їх вирішення. Своє бачення проблем та шляхи їх вирішення представили фахівці (доктори та кандидати наук, аспіранти та магістри) з філософії, державного управління, економіки, фінансів, менеджменту, соціології, інформаційних технологій, екології, енергетики та енергоефективності, природничих наук та ін. У колективній монографії висвітлено теоретико-методологічні засади сталого розвитку, наукові підходи до вирішення проблем сталого розвитку на локальному, регіональному та глобальному рівнях, практичні рекомендації щодо збалансованої реалізації всіх компонент сталого розвитку.

Монографія складається з семи розділів. Перший розділ присвячений теоретико-методологічним основам сталого суспільного розвитку. В межах розділу визначено політичну платформу сталого розвитку суспільства, окреслено особливості розвитку регіональних систем в умовах глобальних протиріч, визначено пріоритети сталого територіального розвитку та цільові орієнтири регіонального управління для їх успішної реалізації. Значну увагу приділено теоретичним та методологічним аспектам формування інвестиційних ресурсів регіонального розвитку та стратегічного управління ними. Обґрунтовано принципи сталого розвитку, основним з яких визначено принцип відповідальності, подано індикатори, що дозволяють оцінити результативність поступу на шляху до сталого розвитку.

Другий розділ «Стратегічне партнерство суспільних інститутів для сталого розвитку» містить широкий спектр результатів наукових досліджень та пропозицій авторів щодо забезпечення такого партнерства на глобальному, національному, міжрегіональному, регіональному та місцевому рівнях. В ньому обґрунтовано роль

суспільних інститутів для забезпечення сталого розвитку, акцентовано увагу на необхідності пошуку оптимального поєднання державної та приватно-ринкової участі у реалізації державних, регіональних та місцевих програм. Обґрунтовано, що покращення якості взаємодії патерналістських та ліберальних інститутів у суспільстві призводить до гармонійної форми вирішення протиріч і розв'язання конфліктів інтересів.

В третьому розділі «Соціальна складова сталого місцевого розвитку» увага авторів приділена формуванню соціально-інтеграційної парадигми сталого розвитку, пріоритетним напрямом, факторам, механізмам та інструментам управління сталим розвитком соціальної сфери регіону та міста.

Матеріали четвертого розділу дозволяють комплексно вирішувати економічні проблеми сталого розвитку. Тут, зокрема, представлено інноваційні авторські пропозиції щодо використання технології форсайту для оцінки перспектив розвитку економічного простору регіону, результати досліджень економічних трансформацій муніципальних утворень як передумов їх сталого розвитку, пропозиції щодо розвитку малого та середнього бізнесу, а також окремих сфер економічної діяльності. Заслужовують на увагу викладені в даному розділі пропозиції авторів щодо напрямів та інтеграційних форм активізації інноваційної діяльності для сталого економічного розвитку України, окреслені стратегічні пріоритети забезпечення економічної модернізації регіонів України, можливості використання системи стратегічного обліку у формуванні моделі сталого місцевого розвитку.

В п'ятому розділі «Механізми та інструменти фінансування сталого розвитку» окреслено фіскальні та інші фінансові інструменти і механізми забезпечення сталого розвитку на місцевому, регіональному та національному рівнях, значну увагу приділено підвищенню фінансової грамотності населення та активізації фінансової діяльності громад.

Шостий розділ «Забезпечення екологічно сталого просторово-територіального розвитку» містить результати досліджень практики фінансування екологічних програм в країнах ЄС та пропозиції щодо імплементації зарубіжного досвіду; узагальнення екологічних передумов сталого розвитку для місцевих громад. Також в матеріалах розділу приділена увага проблемі збереження водних ресурсів і забезпечення якості води та питанням екологічної паспортизації об'єктів розвитку агротуризму.

В цьому розділі «Енергозберігаючі та енергоефективні технології сталого місцевого розвитку» розглянуто концептуально-методологічні засади сталого енергетичного розвитку міст України, проблеми енергоефективності на національному та регіональному рівнях, визначено детермінанти забезпечення енергетичної безпеки, окреслено роль вищих навчальних закладів у вирішенні проблем енерго- та ресурсозбереження, а також шляхи підвищення енергоефективності ВНЗ України.

Глибоко шануючи результати наукових досліджень, авторський стиль та внесок кожного з авторів у загальний результат, редакційна колегія визначила значення і місце кожного з цих матеріалів у монографії, а також їх взаємодію, ієрархічну структуру і відображення, намагаючись внести лише самі необхідні корективи та максимально точно передати авторський стиль викладення матеріалів. Колективна монографія спрямована на обмін результатами наукових досліджень щодо можливостей та перспектив сталого розвитку суспільства та призначена для широкого кола читачів, які цікавляться проблемами сталого розвитку, науково обґрунтованого управління та ефективної самоорганізації в суспільстві.

Ми висловлюємо щирі вдячність Проекту ЄС/ПРООН «Місцевий розвиток, орієнтований на громаду», зокрема, міжнародному менеджеру Проекту Хендріку ван Зілу, керівнику відділу моніторингу та зв'язків з громадськістю Проекту Світлані Слабінській, координатору Національної освітньої мережі ВНЗ-партнерів Проекту Ганні Мелеганіч, регіональним координаторам в Черкаській області Ганні Бабковій та Людмилі Страшній за підтримку наукових та освітніх ініціатив, наукового форуму «Проблеми сталого розвитку суспільства: погляд очима різних поколінь», надану можливість для оприлюднення результатів його роботи та фінансування друку цієї колективної монографії. Хочемо подякувати колегам-науковцям та освітянам, представникам Черкаської обласної та районних державних адміністрацій, обласної, районних міських, сільських та селищних рад, територіальних громад, бізнесових кіл за їх підтримку, небайдужість та спільну віддану роботу, спрямовану на сталий розвиток суспільства.

З повагою,

координатори Ресурсного центру зі сталого розвитку
Черкаського державного технологічного університету,
кандидати економічних наук, доценти

Олена Березіна і Юлія Ткаченко

КОЛЕКТИВ АВТОРІВ

(відомості за абеткою)

1. Бойко Анжела Іванівна – доктор філософських наук, професор, завідувач кафедри філософії Черкаського державного технологічного університету.
2. Березіна Олена Юріївна – кандидат економічних наук, доцент, доцент кафедри фінансів Черкаського державного технологічного університету, координатор Ресурсного центру зі сталого розвитку Черкаського державного технологічного університету.
3. Березюк-Рибак Ірина Романівна – кандидат економічних наук, доцент, доцент кафедри економіки та підприємництва Черкаського державного технологічного університету.
4. Білик Вікторія Вікторівна – кандидат економічних наук, доцент, доцент кафедри менеджменту та економічної безпеки Черкаського національного університету ім. Б. Хмельницького.
5. Білокінь Світлана Олександрівна – кандидат технічних наук, старший викладач кафедри фізики Черкаського державного технологічного університету.
6. Білоус Світлана Петрівна – кандидат економічних наук, старший викладач кафедри менеджменту Черкаського державного технологічного університету.
7. Богуславська Світлана Іванівна – кандидат економічних наук, доцент, доцент кафедри економіки та управління Черкаського навчально-наукового інституту ДВНЗ «Університет банківської справи».
8. Бондаренко Юлія Юріївна – кандидат технічних наук, доцент, в.о. завідувача кафедри комп'ютеризованих та інформаційних технологій у приладобудуванні Черкаського державного технологічного університету.
9. Василенко Ірина Анатоліївна – кандидат економічних наук, доцент, доцент кафедри економіки та менеджменту ПВНЗ «Європейський університет».

- 10.Величко Вікторія Валеріївна – кандидат економічних наук, доцент, доцент кафедри економіки підприємств, бізнес-адміністрування та регіонального розвитку Харківського національного університету міського господарства ім. О.М. Бекетова.
- 11.Гончаренко Ірина Георгіївна – доктор наук з державного управління, доцент, доцент кафедри фінансів Черкаського державного технологічного університету.
- 12.Гончаренко Тетяна Павлівна – кандидат хімічних наук, доцент, доцент кафедри екології Черкаського державного технологічного університету.
- 13.Гончарова Наталія Михайлівна – кандидат економічних наук, доцент, доцент кафедри вищої математики, голова профкому Черкаського державного технологічного університету.
- 14.Горбань Василина Богданівна – кандидат економічних наук, старший науковий співробітник Львівського державного університету безпеки життєдіяльності.
- 15.Григор Олег Олександрович – кандидат наук з державного управління, доцент, перший проректор, в.о. ректора Черкаського державного технологічного університету.
- 16.Демиденко Віктор В'ячеславович – кандидат економічних наук, доцент, доцент кафедри економіки та підприємництва Черкаського державного технологічного університету.
- 17.Демиденко Світлана Леонтіївна – кандидат економічних наук, доцент, доцент кафедри бухгалтерського обліку, аналізу і аудиту Черкаського державного технологічного університету.
- 18.Дудченко Наталія Василівна – кандидат економічних наук, доцент, доцент кафедри фінансів Черкаського державного технологічного університету.
- 19.Жидков Андрій Борисович – кандидат технічних наук, доцент, директор відокремленого підрозділу «Науково-дослідний інститут «Іскра» Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля.
- 20.Жидкова Ольга Борисівна – магістрант з управління проектами Східноукраїнського національного університету ім. В. Даля.
- 21.Загоруйко Неллі Вікторівна – кандидат біологічних наук, доцент, доцент кафедри екології Черкаського державного технологічного університету.

22. Захарченко Володимир Іванович – доктор економічних наук, професор, завідувач кафедри фінансів Черкаського державного технологічного університету.
23. Ільченко Наталія Вікторівна – кандидат наук з державного управління, доцент, доцент кафедри економіки та підприємництва Черкаського державного технологічного університету.
24. Карпюк Ольга Анатоліївна – кандидат економічних наук, доцент, завідувач кафедри менеджменту і адміністрування Житомирського державного університету ім. І. Франка.
25. Карюк Діана Анатоліївна – бакалавр з економіки підприємства Черкаського державного технологічного університету.
26. Ковальчук Яніна Олександрівна – кандидат економічних наук, старший викладач кафедри економіки та підприємництва Черкаського державного технологічного університету.
27. Кожем'якіна Оксана Миколаївна – кандидат філософських наук, доцент, доцент кафедри філософії Черкаського державного технологічного університету.
28. Коломицева Олена Віталіївна – доктор економічних наук, професор, завідувач кафедри економічної кібернетики і маркетингу Черкаського державного технологічного університету.
29. Корчагіна Віта Григорівна – кандидат економічних наук, доцент кафедри обліку і аудиту Новокаховського гуманітарного інституту ВНЗ Відкритий міжнародний університет розвитку людини «Україна».
30. Кошеленко Світлана Василівна – кандидат економічних наук, доцент, доцент кафедри економіки та підприємництва Черкаського державного технологічного університету.
31. Кукса Валентина Михайлівна – кандидат економічних наук, доцент, доцент кафедри економіки та управління Черкаського навчально-наукового інституту ДВНЗ «Університет банківської справи».
32. Кулик Юлія Сергіївна – аспірант Черкаського державного технологічного університету.
33. Лега Наталія Юріївна – кандидат економічних наук, доцент, вчений секретар Вченої ради Черкаського державного технологічного університету.
34. Литвин Марина Валентинівна – кандидат економічних наук, доцент, завідувач кафедри міжнародної економіки і світових

- фінансів Дніпропетровського національного університету ім. О. Гончара.
- 35.Манн Руслан Володимирович – доктор економічних наук, професор, завідувач кафедри економіки та підприємництва Черкаського державного технологічного університету.
- 36.Мельник Ігор Валерійович – провідний спеціаліст науково-дослідного інституту Черкаського державного технологічного університету.
- 37.Павлова Анастасія Ігорівна – молодший науковий співробітник науково-дослідного інституту Черкаського державного технологічного університету.
- 38.Плигач Катерина Дмитрівна – магістрант з економіки підприємства Черкаського державного технологічного університету.
- 39.Польова Наталія Миколаївна – кандидат економічних наук, доцент, завідувач кафедри економіки та менеджменту ПВНЗ «Європейський університет».
- 40.Прямухіна Наталія Валентинівна – доктор економічних наук, доцент, декан факультету економіки та управління Черкаського державного технологічного університету.
- 41.Приходченко Тетяна Анатоліївна – кандидат економічних наук, доцент, докторант кафедри регіональної економіки і туризму ДВНЗ «Київський національний економічний університет ім. В. Гетьмана».
- 42.Пріхно Ірина Миколаївна – кандидат економічних наук, доцент, доцент кафедри фінансів Черкаського державного технологічного університету.
- 43.Рудь Оксана Василівна – старший викладач кафедри фінансів Черкаського державного технологічного університету.
- 44.Серватинська Інна Миколаївна – аспірант Черкаського державного технологічного університету.
- 45.Ткаченко Юлія Володимирівна – кандидат економічних наук, доцент, доцент кафедри фінансів Черкаського державного технологічного університету, координатор Ресурсного центру зі сталого розвитку Черкаського державного технологічного університету.
- 46.Хоменко Олена Михайлівна – кандидат хімічних наук, професор, завідувач кафедри екології Черкаського державного технологічного університету.

47. Шахман Ірина Олександрівна – кандидат географічних наук, доцент, доцент кафедри екології та сталого розвитку Херсонського державного аграрного університету.
48. Шевченко Анна Михайлівна – кандидат економічних наук, доцент кафедри фінансів Черкаського державного технологічного університету.
49. Шевчук Ярослав Вікторович – аспірант Черкаського державного технологічного університету.
50. Шпильова Віра Олексіївна – доктор економічних наук, професор, заступник директора з навчально-методичної та наукової роботи ПВНЗ «Європейський університет».
51. Шпильовий Віктор Андрійович – кандидат економічних наук, доцент, директор ПВНЗ «Європейський університет».

1.8. Проблеми сталого регіонального розвитку в контексті економічного зростання

(С. П. Білоус, А. І. Павлова)

Проблеми економічного розвитку, економічного зростання, чинників і факторів, які формують і створюють це зростання, в різному контексті становили предмет економічної політики. Нині вітчизняна господарська практика знаходиться в стані активного пошуку прийнятної теорії економічного розвитку. Очевидно, останнє пов'язане з десятиліттям, коли господарський розвиток вівся без апеляції до так званих теоретичних конструкцій і регламентації з боку свідомості, що в свою чергу, було реакцією на попередні роки нормування всієї господарської поведінки розумовими конструкціями. У суспільстві створилася своєрідна неприязнь до нормативного, тому реакцією на неї стає виведення господарської діяльності з рамок цієї реальності.

У цьому своєрідному історичному повороті не можна не помітити прояви двох радикальних процесів. Перший, визнання особливих законів розвитку господарської практики людини, принаймні, в останній час, економічна діяльність ведеться не просто так, як «діє природа» (Аристотель), а в основі своїй несе елемент свідомого, в деякому сенсі вона стає його реалізацією. Являє собою специфічну реалізацію деякого свідомого процесу, здебільшого приймає форму ідеї. Ця особливість проявляється в нинішній господарській практиці людини. Другий, за економічною теорією, вбачає нову властивість - не просто описувати те, що відбувається і що сталося, а ще й управляти ними. Наука і теорія повинні не тільки описувати деякі події, але і передбачити їх розвиток. Однак це перший етап, який в цілому не дає ще підстави для радикальної зміни погляду на співвідношення теорії і практики, при повторному розгляді можна визнати за теорію можливість змінювати дійсність.

Але теорія може впливати на матеріальне лише в тій частині, при якій вона причетна до створення останнього і не може сягати далі, тобто за межі, де немає свідомого. Правда, щодо продуктів мислення ця теза явно не діє, тобто існування деякої розумової конструкції можливе лише за умови, що така існує. Дана конструкція важлива в тому випадку, коли має відношення до економічного розвитку.

Проблема економічного розвитку в сучасному розумінні дісталася нам з минулого століття. Вперше в такому вигляді, вона

піднімалася промисловою революцією [9], і трактувалася як проблема господарського освоєння простору. Воно і зрозуміло, тому що повністю вписувалася в канони існуючої в той період матриці мислення.

Таке розуміння являлося визначальним кілька століть, тому потрібно розібрати цю логічну модель. В ній слід виділити декілька самостійних конструкцій. Перша - наявність протилежностей, яка в найбільш ортодоксальних екологічних поглядах набирає вигляду протиставлення економічного розвитку і існуючої дійсності. Господарське освоєння розуміється як протистояння негосподарському. Причому перше приймається в якості вищого за рівнем, ніж друге. В цілому це можна пояснити, як взаємини людини і природи, які наведені в натурфілософських концепціях. Друга - негосподарський розвиток, під яким розуміється відстала форма розвитку [24]. Третя - критерієм розвитку стає задоволення потреб людини. Але при цьому потреби розуміються в першу чергу як фізіологічні.

Найбільш часто у вирішенні даної проблеми, починаючи з кінця ХХ століття, проглядається так званий позитивістський аспект, коли її рішення зводиться до факторів, які найбільше впливають на економічний розвиток. Зокрема, прийнято виділяти такі фактори як обсяг і структура сировини, місце розташування економічної системи (наявність водних ресурсів, родовищ корисних копалин, наявність морських, річкових та інших територій), рівень розвитку інститутів (від формальних до неформальних). Останнім часом до названих факторів додають: систему зовнішніх економічних зв'язків (формулювання знаменитої теореми про принцип порівняльної переваги) [25], інвестиційну активність, ємність екологічної матриці.

Вивчення більшості поглядів на дану проблему вказує на те, що тут допущена не тільки логічна, але і гносеологічна помилка. Справа в тому, що в такій постановці не можна не помітити підміну понять і взагалі проблем. Зокрема, економічний розвиток підміняється економічним зростанням. Більш того, визнається, що друге (явище) представляє перше.

Очевидно, цілком коректним буде визначити перше як постійно повторюваний ресурс, а друге як освоєння (реалізація) існуючого ресурсу. Розглянемо окремі положення даної сентенції в історичній, і логічній ретроспективі. Добробут будь-якого суспільства тримається на його господарському розвитку. Досягнення, високого рівня матеріального добробуту громадян, забезпечується високими темпами економічного зростання національного господарства.

Сучасні країни Західної Європи нинішній рівень свого матеріального достатку забезпечували безперервним економічним зростанням протягом декількох століть.

Якщо зробити невеликий історичний екскурс, можна буде виявити значні коливання в економічному зростанні не тільки по країнах, а й за періодами. Досить тривалий час спостерігаються періоди високих темпів зростання, хоча, і на обмеженому просторі. Настільки ж часто, але менш тривало спостерігаються періоди спаду. Потім настає своєрідний період, стабілізації, коливання в економіці як би спадають, і настає період помірних або навіть низьких темпів зростання. Ця стадія виявляється досить тривалою за часом, і охоплює великі ареали господарської діяльності. Але і це дуже важливо, не буває ні тотального зростання, ні тотального спаду ні стабілізації на планеті. Завжди деś мають місце своєрідні обурення, пульсації економічного життя.

Якщо накласти на дану схему конкретні країни і регіони планети, то в результаті такого «картографування» економічного розвитку планети можна буде виявити кілька особливостей. Перша, високі темпи зростання, як правило, демонструють так звані молоді країни і території, які знаходяться на периферії ядра світової економіки. Зокрема, в нинішньому столітті цю особливість демонструють так звані нові індустріальні країни: Республіка Південна Корея, Малайзія, Сінгапур, Бразилія, Аргентина, КНР, Індія, Ірландія тощо. Друга, низькі чи помірні темпи зростання демонструють країни, що входять в ядро світової економіки (США, Японія, Німеччина, Великобританія, Франція тощо). І якщо перші прагнуть досягти цих темпів, то другі - утримати існуючі. Третя, велика група країн з нестійкою динамікою. Її демонструють так звані країни з транзитивною системою (Україна, країни Східної Європи, Близького Сходу тощо). Характерною для них є нестійкість темпів зростання. Для них головним завданням є вибір шляху економічного розвитку.

Цей же історичний екскурс свідчить про те, що для економічного розвитку характерно падіння наявного ресурсу, тобто скорочення простору можливого. Спостерігається дія деякого принципу, чим активніше ведеться господарське освоєння, тим менше простору залишається для економічного впливу. Наприклад, коли європейці висадилися на береги Нового Світу, то помітили, що можливості для обробітку культур, вирощування порід тварин тощо, виявлялися необмеженими [3;4]. Те ж саме спостерігалось і з мінеральною сировиною, флорою і фауною. Але через якісь чотири-

п'ять століть інтенсивного освоєння ресурсів це призвело до виснаження земель, забруднення річок, вироблення родовищ, ерозії ґрунтів, активності зсувів тощо. Тобто відбувається зниження, скорочення можливого. Спочатку воно відбувається як скорочення (зниження) можливого в якомусь одному вузькому сегменті господарської діяльності, але поступово поширюється, захоплює все ширші сектори господарювання, поки не захоплює повністю деякі геобіоценози. Отже, основним параметром, що регулює економічний розвиток, стає стан біосфери планети [3;5;6;16].

Переклад проблеми економічного розвитку в дану площину дозволяє вирішити також і основне методичне питання - чому існують розвиток і зростання? Більш того, визначити відразу і однозначно, що це різні поняття. Зростання може відбуватися лише у можливому - як допустимість його, - при його можливостях, тобто являти собою можливості можливого. Можливе, абсолютно індиферентно до своєї кількості і стану. Тоді як економічне зростання залежить від стану господарської системи і системи господарювання. Розвиток же в цілому незалежно від стану, в якому знаходиться господарська система і сама господарська діяльність, тому що це є повторювана можливість.

Виходячи з такої постановки, стає можливим при оцінці економічного зростання використовувати різні параметри і моделі економічного зростання. Зокрема, визнати, що економічне зростання залежить від обсягу і структури сировини в господарській системі [3], розташування господарської системи [10], активності / пасивності зовнішніх господарських відносин, структури економічної системи [19] і багато чого іншого [18]. Тоді як економічний розвиток формується зовсім іншими факторами. Він формується станом біосфери або біоценозів.

Таке розуміння проблеми зростання і розвитку дозволяє використовувати модель «поновлюваного» зростання і дискретного розвитку. Що це означає? Перш за все, те, що економічне зростання, (на відміну від розвитку), може бути нескінченним і безмежним. Але в той же самий час воно може бути також і періодичним, причому в такій варіації: спад, підйом, тобто чергуванні підйому (зростання) зі спадом [10;21;22]. У такому контексті виправданими виявляються такі характеристики як довжина підйому, довжина спаду, частота підйому, частота спаду, площа підйому, площа спаду, траєкторія росту і траєкторія спаду тощо, а також пошук факторів, що впливають на активність фази зростання в економічному та господарському розвитку. Що стосується економічного розвитку, то

він цілком залежить від стану біосфери, від його можливостей, тому що господарський розвиток представляє освоєння біосфери.

Отже, економічний (господарський) розвиток пов'язаний з наявністю можливого. В першу чергу можливості освоєння, тобто створення можливого. У зв'язку з цим виникає тільки одне питання - чи піддається ця можливість відтворенню або ж вона є наданою? Від відповіді на це концептуальне питання буде залежати подальше вирішення багатьох прикладних задач.

Принаймні, до теперішнього часу ми можемо говорити про те, що останнє є наданою. Господарська діяльність ведеться в рамках можливості, яку надає природна система - творити, чи не розширювати її. Стало бути, у неї є не тільки предмет творіння (то чим творити), але також і технологія творення (як творити) [23].

Але якщо це так, то рано чи пізно повинна настати криза, тобто тотальне витрачання цієї можливості і наступ порожнечі.

І дійсно, дослідження окремих історичних фактів, зокрема, археологічні дослідження окремих територій, країн, континентів призводить до думки про те, що господарська діяльність і природна система в деякому сенсі антиподи; господарська діяльність виснажує ресурси природних систем; знижує їх відтворювальну здатність. Там, де колись спостерігалось багатство флори і фауни, після того, як там з'являлася людина з ... вогнем і мотикою (господарською діяльністю), відбувалася інтенсивна вирубка лісів, відстріл (винищення) тварин, позбавлення кормової бази комах та інших нижчих елементів біоценозів, через деякий час відбувається наступ пустель і відсутність самого життя.

Слід зауважити, що в теорії економічного розвитку (а також теорії економічного зростання, яка може бути прийнята фрагментом першої) є дві проблеми, від вирішення яких залежить вирішення всіх інших. Це проблема базового або контекстуального ресурсу і проблема лагу господарського імпульсу, який створює зростання. Всі інші слід визнати мають прикладний характер.

Економічний розвиток є розгортання, перетворення, транспонування деякого ресурсу в просторі і в часі. Перетворення соціально-господарської інфраструктури. Основні параметри економічного розвитку визначаються, тим ресурсом, який створює господарську систему. Найбільш істотними параметрами ресурсу слід визнати: вартість (ціна), ємність, компліментарність.

Два перших параметра в тій чи іншій мірі знаходили своє відображення в літературі. Зокрема, зауважується, що в залежності від того яка є вартість базового ресурсу, визначається «швидкість»

розвитку економічної системи [7]. Як правило, економічні системи, що мають дешеві базові ресурси, демонструють швидкий господарський розвиток [6;13]. Цю думку підтверджує економічний розвиток окремих країн. Наприклад, зіставлення економічного розвитку таких сучасних індустріальних країн як США, Німеччина, Франція, Великобританія, Японія між собою, а також з іншими країнами, вказує на те, що темпи економічного зростання в названих країнах залежать і визначаються вартістю базового ресурсу. В якості базового ресурсу господарського розвитку в секторі індустріально розвинених країн виступають поперемінно вугілля, сталь, нафта, газ, електроенергія.

У літературі або не вказується, або згадується лише поверхнево третя особливість ресурсу - компліментарність. Комплементарність означає взаємодоповнюваність господарських фрагментів в економічній системі один одного. І в зв'язку з цим слід розглянути його більш детально. Ми виходимо з того, що в даний час так званих «чистих» економічних (господарських) систем не існує. Всі існуючі системи мають в своїй основі той чи інший набір інших господарських систем. Основна відмінність господарських систем один від одного полягає в так званому компонованні або структуруванні, під якими розуміється взаємне розташування, окремих господарських фрагментів (систем) між собою. Цю компоновку веде контекстуальний або базовий ресурс. Саме йому належить здатність скомпонувати так господарські фрагменти, що вони дають той чи інший економічний ефект. Економічні ресурси здійснюють так звану підгонку або зчеплення різних господарських фрагментів між собою. І в цьому сенсі, чим більше господарських фрагментів містить в собі ресурс, тим більш потужним на його основі стає господарський розвиток (цю особливість і слід вважати комплементарністю, вона ж буде представляти здатність ресурсу нести в собі різні господарські фрагменти). Але господарські фрагменти взаємодіють не тільки один з одним, а й з природною системою.

Розвиток економічних систем, як правило, виявляється детермінованим. Цими детермінантами виступають: природна система (або природні умови, в які входять кліматичні і інші параметри), система продуктивних сил (засобів виробництва і технологій, а також навички до праці), стан інститутів в суспільстві, ступінь інтегрованості економічної системи в систему світогосподарських зв'язків і відносин. Залежно від епох вплив того чи іншого чинника стає визначальним у формуванні детермінантів

розвитку. Наприклад, в умовах патріархальних відносин, коли господарська діяльність ведеться в обмежених локальних природних системах і сама виступає у вигляді осередків господарювання, вельми великий вплив так званого природного фактора, тоді природно-кліматичні умови, прихильність в тих чи інших географічних просторах виступають визначальним при формуванні архітекτονіки і зміни економічних систем. Найбільш рельєфно останнє видно на прикладі так званих аграрних економік. Навпаки ж, в умовах індустріальної епохи природні фактори (такі як клімат, наявність сировинних ресурсів тощо) відсуваються на другий план. Приклад такого ставлення демонструвала економіка Японії в XX столітті [8], коли на перший план виходить передова технологія і техніка. Однак з розвитком, так званих індустріальних технологій і техніки, яка стирає жорстку залежність від сировини і ресурсів і перетворює кожен технологічний процес в продовження механічного процесу машинного виробництва, виникає глибока потреба в «людському капіталі». Вплив цього фактора буде зростати з переходом від промислової та індустріальної до постіндустріальної та інформаційної технологій і економікам. Якщо на початковому етапі, який в деякому сенсі ми вже пройшли, дана технологія отримувала переважну реалізацію через використання інститутів, - правил поведінки людей в суспільстві, в тому числі особливостей релігій [5;17], то на другому етапі вирішальними стануть інтелектуально-психологічні ресурси.

Основу цих детермінацій становить те, що господарський розвиток ніколи не ведеться відірвано не тільки від попереднього розвитку (стану), але також і від стану зовнішнього середовища.

Загалом можна вказати на те, що розвиток економічної системи не буває вільним; можна говорити лише про деяку свободу, яку створюють і складають названі детермінанти. Більш того, в цьому сенсі не завжди можна відповісти однозначно на те, чи є індустріальні, постіндустріальні та навіть нині сформовані інформаційні економіки вільнішими, ніж аграрні і патріархальні? Справа в тому, що якщо останні не були вільними або мали обмежену свободу в розширенні свого простору, то другі виявляються «в лещатах» обмежених можливостей, оскільки починають відчувати так званий тотальний дефіцит, виявляються здавленими «дефіцитом свободи».

У зв'язку з наведеними положеннями про співвідношення зростання і розвитку доречно розглянути проблему сталого розвитку регіональних соціально-економічних систем. Але не в традиційному

методологічному аспекті, а в аспекті пов'язаному з проблемою стратегії сталого розвитку. Нам видається, що логічно стратегія сталого розвитку регіональних соціально-економічних систем будується на концепції сталого розвитку регіону, остання на концепції сталого розвитку. У свою чергу стратегія сталого розвитку виступає основою для вироблення програм зі сталого розвитку територій (регіонів). Таким чином, схема (логіка і алгоритм) даних програмних продуктів представлена на рис. 1.8.1.

Рис. 1.8.1. Схема співвідношення концепції, стратегії та програми сталого розвитку регіону

Розшифруємо окремі положення даної схеми. Концепція - передбачає вироблення системи поглядів на розвиток. У свою чергу в концепцію входить (і її формують) наукові гіпотези, парадигми тощо, які виступають в якості складових елементів логіки алгоритму формування концепції. Залежно від рівня розвитку науки і пізнання світу вирішальне значення можуть мати різні парадигми. У другій половині XX століття вирішальною парадигмою при описі і поясненні різних соціальних і господарських процесів і явищ виступає термодинамічна. Останнє пов'язано, з одного боку, з ускладненням господарських зв'язків, зростанням екологічних проблем і включенням природної системи в якості найважливішого ресурсу в соціально-економічній, з іншого боку, переходом соціально-економічних систем на якісно новий рівень розвитку. Стає очевидним, що господарський розвиток не безмежний, як передбачалося в контексті механістичної парадигми з її товаро-матеріальними реальностями, витратами, прибутком і доходами. Природна система, її стан накладають певні обмеження на розвиток

соціально-господарських систем і поведінку останніх багато в чому регулюється станом природних систем і особливостями взаємозв'язку з нею господарських та соціальних. Врахування даного факту вимагає включення природи (поки ще через екологію) в модель соціально-економічних систем і розширення її модельних індикаторів / параметрів до нового елемента. У теоретичному і методологічному плані це означає включення в теорію економіки екології, а в інструменти її аналізу, узагальнення та моделювання термодинамічної парадигми.

Позитивно екологія в господарській діяльності (економіці) може виступити лише в якості механізму конверсії господарської діяльності; тобто або коли вона «не помічається» в господарській діяльності, в тих навантаженнях, які остання створює, і остання ведеться як би без урахування екології, або коли вона встигає освоювати (і засвоювати) «відходи» господарської діяльності, перетворюючи останні з витрат в ефект або з негативних в позитивні екстерналії. Але для цього природне середовище (і екологія) повинні бути включені в єдиний господарський цикл; створювати або брати участь у формуванні її відтворювального циклу. Суть цього входження полягає в тому, що витрати на екологію, які ведуть господарюючі суб'єкти, входять в собівартість виробленої продукції і повторно повертаються в природоохоронні заходи, в створення техніки і технологій, які максимально адаптовані до особливостей природного середовища. Господарською діяльністю, таким чином, задається нова метрика. Включення екології в відтворювальний процес господарських систем дозволяє зробити два доповнення в запропоновану вище схему. Перше, щоб техніко-технологічні цикли (відоме ТУ С. Глазьева) позначити як малого циклу відтворення господарської цілісності, тому що вони мають справу переважно з відтворенням технологічного укладу. При цьому визнається незмінним (за інших рівних умов) стан екологічного чинника. Друге, що технологічний цикл, що містить екологію, не є остаточним для господарської діяльності. Очевидно, що у господарських цілісності є ще один цикл, який розташовується у вигляді своєрідної оболонки в господарському процесі. Цією оболонкою виступає культура, система цінностей, словом, інститути (в широкому розумінні).

З вищесказаного випливає розширення контексту економічної теорії та методології, а це вимагає також і проведення відповідних змін у науковому апараті, тобто впровадження відповідних нових і адаптації існуючих категорій, зрозуміло методичного характеру.

Одним з такого роду фундаментальних елементів виступає категорія системи, зв'язку.

Відповідно до цього вирішальне значення має зміна контексту економічних досліджень. Зокрема, замість традиційних досліджень зростання з відповідними моделями виробничих функцій на перше місце ставиться розвиток. У той же час змінюється і його контекст. Замість традиційного розвитку розуміється як механічне збільшення, грубо кажучи, що ототожнюється з ростом, на перше місце ставиться сталий розвиток, під яким розуміють таку модель розвитку, при якій потреби живуть задовольняються в такій мірі, щоб не позбавляти цієї можливості майбутні покоління («комісія Брундтланд» 1987, «комісія ООН» Ріо-де-Жанейро 1992).

У відповідність до висунутої логіки моделювання: концепція – стратегія – програма, впливає, що дане фундаментальне співвідношення закладається в основу стратегій і програм. Правда, відповідним чином модифіковано або перепрограмовано на регіональний рівень. Справа в тому, що до теперішнього часу господарський (частково економічний) розвиток проходить на певних територіях і не охоплює всієї планети, тобто господарська діяльність не стала поки що планетарним явищем. Рівень розвитку продуктивних сил і суспільних відносин не досягає масштабів планети і господарська / економічна діяльність локалізована в певних територіальних утвореннях. Ця особливість веде до того, що економічне життя на планеті має своєрідний мозаїчний фрагментарний характер, кожна територія планети виділяється в регіон.

Все це в сукупності веде до того, що вирішальне значення на даному етапі для планетарного розвитку людства має регіональний розвиток і регіональні системи. У відповідність з даним положенням, наведена вище схема співвідношення різних інститутів, трансформується на територіальну матрицю. Зокрема, концепція сталого розвитку, під якою розуміють життєздатність регіону (Лексин, Швецов, Хартмут, Іванов і ін.). Експлікація даного положення, якому присвячено досить велику кількість робіт як теоретичного, так і прикладного характеру, означає, можливість регіональної соціально-економічної системи забезпечувати високу якість життя на території за рахунок соціально-екологічної несуперечності і господарської достатності. Іншими словами, це означає підтримку на території високої якості життя за рахунок внутрішніх ресурсів соціально-економічної системи.

Зазначена посилка закладається в основу стратегії сталого розвитку регіону, під якою розуміють предметну (з чітким визначенням цілей, завдань, ресурсів і часу) реалізацію концепції сталого розвитку регіону.

Таким чином, для сталого регіонального розвитку важливе значення мають чинники, що створюють і забезпечують його. Більшість з них в тій чи іншій мірі пов'язані з найважливішим параметром розвитку - зростанням. Тому можна сказати, що фактори, які забезпечують зростання, можуть при певних умовах виступати як фактори розвитку.

Наукове видання

ПРОБЛЕМИ СТАЛОГО РОЗВИТКУ СУСПІЛЬСТВА: ПОГЛЯД ОЧИМА РІЗНИХ ПОКОЛІНЬ

*За загальною та науковою редакцією
кандидата економічних наук, доцента О. Ю. Березіної,
кандидата економічних наук, доцента Ю. В. Ткаченко*

Тираж 300. Зам. № 471.

Підписано до друку 08. 06.2016 р.

Формат 60×84/16. Ум. друк. арк. 33,2. Обл.-вид. арк. 33,4.

Видавець: Чабаненко Ю. А.

Свідоцтво про внесення
до Державного реєстру видавців
серія ДК№ 1898 від 11.08.2004 р.
Україна, м. Черкаси, вул. О. Дашкевича, 39
Тел: 0472/45-99-84; 56-46-66
E-mail: office@2upost.com

Друк ФОП Чабаненко Ю.А.

Україна, м. Черкаси, вул. О. Дашкевича, 39
Тел: 0472/45-99-84
E-mail: office@2upost.com

**Проблеми сталого розвитку суспільства: погляд очима різних
П 78 поколінь : монографія / монографія / [за заг. ред. О. Ю. Березіної,
Ю. В. Ткаченко]; Національна мережа ВНЗ-партнерів спільного Проекту
ЄС/ПРООН «Місцевий розвиток, орієнтований на громаду»;
Черкаський державний технологічний університет. – Черкаси: Видавець
Чабаненко Ю.А., 2016. – 714 с.**

ISBN 978-966-920-101-0

У колективній монографії висвітлено теоретико-методологічні ідеї сталого розвитку суспільства, наукові підходи до вирішення проблем сталого розвитку на локальному, регіональному та глобальному рівнях, практичні рекомендації щодо збалансованої реалізації всіх компонент сталого розвитку. Монографію підготовлено за підтримки спільного проекту Європейського Союзу та Програми розвитку ООН «Місцевий розвиток, орієнтований на громаду». Думки, висновки й рекомендації належать авторам цього видання і не обов'язково відображають погляди ЄС та ООН. Для управлінців, науковців, усіх, хто цікавиться проблемами сталого розвитку суспільства.

**УДК 338:316.42
ББК 65-1**